

előírások tömkelege közé kettős ék kerülhessen: „a meg nem hallgatott és a meg nem értett vergődésé és magunkat ámitó fellegnézésé“.

Éppen a realitás, őszinteség és tárgyilagosság hozta meg a fehérvári iskolahét megérdemelt sikerét.

Dr. Szelidánszky Ferenc.

Takaróné dr. Gáll Beatrix—dr. Tamás Károly: A közgazdasági elméletek története. Bp. 1918. 495 o.

E nagyszabású munka a TÉBE-Könyvtár 94. köteteként jelent meg.

Bizonyos, hogy a műveltebb gazdasági szakember éppúgy örvend ennek a könyvnek, mint a közgazdaságtan művelője, vagy a gazdaságpolitikus. De talán legjobban jár vele a középiskolai tanár, aki a közgazdaságtannal, vagy ennek rokontárgyaival — elsősorban a történelemmel — foglalkozik. Ezzel a munkával olyan megbízható és könnyen áttekinthető kézikönyvhöz jut, amely egyrészt jó alapot nyújt az iskolai munkához, másrészt sok utánjárástól mentesíti. Szinte az a benyomásunk, mintha e munka hangyaszorgalmú szerzői ilyenirányú közkivánságnak tettek volna eleget. A középfokú iskolák tanári könyvtárai nem is nélkülözhetik e könyvet.

* * *

A szerzők az előszóban jelzik célkitűzésüket, amit a cím is kifejez. A munka lényegében anyagot elrendező, leíró mű, ami ebben a formában irodalmunkban hiányzott. De külön egyéni ízt és értéket ad a munkának az a keret, amelyben az anyagismertetés történik. A könyv írója (Takaróné) következetesen érvényesíti azt a helyes megfontolást, hogy az egyes közgazdasági elméleteket, iskolákat bemutató fejezetek előtt ismerteti a korszellemet, amely ahhoz a gazdasági irányzathoz melegágyul szolgál. A fejezetek végén pedig bírálati jellemzést találunk, ami egyaránt alkalmas az összefoglalásra és az értékelésre.

Szolidaritást és igen jó megalapozottságot biztosítanak a munkának a bőséges bölcséleti utalások, amelyek nemes kötőanyagként szerepelnek és nem engedik meg a sokszor terjedelmes anyag széthullását. Ugyancsak komoly értéke a könyvnek a kitartó tárgyilagosság, ami a korszellemet bemutató és az értékelő fejezetekben nyilvánul. Ez határozott megnyugtatót jelent a tájékozódást kereső olvasó részére.

* * *

A bevezető fejezetek után a merkantilizmustól kezdve az „újabb irányok“-ig valamennyi közgazdasági irány elvonul tekintetünk előtt. Ez az elvonultatás magában véve, több tekintetben érdekes a nélkül, hogy szerző érdekességre törekednék. A déli román területről elinduló merkantilizmus meghódítja Európa legnagyobb részét. Ezt az elterjedtséget igazolja a merkantilizmus tarka irodalma is. Nyilvánvaló, hogy a széltében elterjedt merkantilizmusnak gazdasági egyirányúságát meg kellett előznie a pénzgazdálkodás és a nemzetgazdálkodás kialakulásának, politikai téren pedig a központi állami hatalom kifejlődésének.

A merkantilizmus gazdasági egyoldalúságával és az állami beavatkozás mindenhatóságával szemben, visszahatásként jön létre a szabadság és a felszabadulás gondolatát hozó fiziokratizmus. Honnan indulhatna el ez az áramlat, ha nem a XVIII. századbéli Franciaországból? Így csak természetes, hogy a fiziokratizmus egész irodalmát a franciák uradják.

De éppen ilyen természetes, hogy amint az angol gazdasági élet méreteiben, szervezettségében és dinamikus erejében túlnőtt a francia életen, épp úgy a fiziokratizmusból továbbfejlődő klasszikus iskola szülőföldje is a világgazdaság élére jutott

Anglia lesz. Kétségtelen, hogy a XVIII—XIX. századok érintkezési évtizedeiben első-sorban az angol elme hivatott a gazdasági élet szövevényeinek vizsgálatára.

Mivel az eddigi utilitarista irányok elkövelték azt a bűnt, hogy a gazdasági életnek csak anyagi részét nézték, szükségképpen, visszahatásként kellett jönni az etikai, romantikus és történeti irányoknak, amelyekben, már több szó esik a gazdálkodó emberről, vele együtt az élet szociális és erkölcsi vonatkozásairól, a közösség boldogulásának kérdéséről. Bizonyára az sem véletlen, hogy svájci földön él és dolgozik a szívünkhez oly közelálló etikai iskola megalapítója: Sismondi.

És, ha volna hozzá elég terünk, így lehetne folytatni a reflexiókat, amelyekre, az évszázadok sorfalai között elvonuló annyi nagy elme szinte csábítja az olvasót. Mindenesetre meg kell még említenünk azt a figyelemreméltó munkamegosztást amely a közgazdasági elméletek alakításában az egyes nemzeteknél — szinte jellemük szerint — mutatkozik. Felülnézetből tekintve: minden iskolának megvolt nemcsak jellegzetessége, hanem jogosultsága is; avagy tevékenységével ezt utólag megszerelte. — (Itt legyen szabad megjegyezni, hogy pl. a történeti iskolát, azaz módszert szeretnék többre értékelni, mint ahogyan azt a tisztán ökonomiai nézőpontból szemlélő, nagykésziiltőségű szerzőnél olvastuk.)

A munka egészét tekintve: a rendkívül gazdag anyagnak történeti mederbe állítása és rendszerbe foglalása általában helyes. Mégis úgy véljük, hogy a szocializmusról szóló ismertetést két részre kellett volna osztani és első részét a revizionizmusról szóló fejezettel záni kellett volna. (Ezt megelőzné az agrárszocializmus ismertetése; H. George főműve 1879-ben, E. Bernsteiné pedig 20 évvel később jelenik meg.) E. Bernsteinnak az a mondása, hogy „egy jó munkásvédelmi törvényben több szocializmus van, mint egész csoport gyár államosításában“ —, valamint az állami kereten belüli történő békés fejlődésre való utalás beharangozója a szociálpolitikának. Az eszmények hangoztatása, a polgári társadalommal való együttműködés gondolata, valamint Tugan-Baranowszkynek etikai szocializmusa a keresztény szocializmushoz, és a szolidarizmushoz vezet át. Az ortodoxiától annyira eltérő eszmevilág a keresztény szocializmus, a szociálpolitika és a szolidarizmus, hogy ezeknek ismertetését külön részben kellene adni. Ennek a résznek a végén található helyet az újabb irányokhoz átvezető univerzalizmus ismertetése és annak keretében, a fasizmus szomszédságában, a (német) nemzeti szocializmus is.

Említésreméltó az a bőkezűség, amely pl. a klasszikus és a mennyiségtani iskoláknak jut. (65—75. o.) Az előbbinek a tudományban alapvető jelentőségét, az utóbbi vizsgálódási módszerének nagy belső értékeit mindenki készséggel elismeri. Irodalmuk gazdagsága is szükségessé teszi a bővebb tárgyalást. De ezekkel szemben mégis aránytalanak látszik az 1 oldal, ami a kommunizmusra-, 1 1/2 oldal, ami a fasizmusra- és 4 oldal, ami a keresztény szocializmusra jut (a nálunk jobban ismert és egyébként is rokonszenves Thomas Carlyle-nak pedig csak néhány sor!)

* * *

A középiskola nézőpontjából tekintve a művét, ismételtlen szükséges annak hangsúlyozása, hogy didaktikailag milyen jól kamatozó a történelemmel és bölcsellettél való szerves összefüggés. Ez, valamint az egyes részeket befejező bírálati jellemzések sok, pedagógiailag hasznosítható mozzanatot is foglalnak magukban, amit bizonyára hálásan nyugtáz minden tanár-ember, aki figyelemmel tanulmányozza át ezt a nagyvonalú munkát.

Dr. Kováts József.